

*Mi más hajlék volt ez: puszta négy fal, tapasztott,
tojáshéj, akárki melyet földbe taposhat,
hadak tengerében
rít sajka, törékeny,
tárgya minden gonosznak.
Mégis megtartódat benne becsüld, magyarság,
ország lappangott itt, mikor nem vala ország:
ő árvái Isten
vezérelvén hitben,
lett Bástya és Bátország.
Két vad pogány melyet zúzott-facsart mint sajtó,
nép dacolhatott itt, zsidók jaját sóhajtó,
helvét tant citáló,
magára találó,
térdet-fejet nem hajtó.*

Ezen az ünnepi istentiszteleten Csanádi Imre nem tudott részt venni. Hiába vittem hát magammal Zámolyra összegyűjtött verseinek köteteit, azok – akkor még nem sejtettem, hogy mindörökre – ajánlás nélkül maradtak.

Csanádi Imrével így csak szellemi találkozásaim voltak, a művein keresztül. Soha nem mondhattam el neki, hogy a néprajz felé való sodródásomban személyének, munkásságának is nagy szerep jutott. Halálhíre 1991-ben német földön ért. Ott tudtam meg, hogy Csanádi Imre elindult az égi útra, amelyen most már együtt halad az általa gyűjtött és megjelentetett magyar népballadák szereplőivel az idők végezetéig.

Lukács László

Hetvenöt éve halt meg Kálmány Lajos

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a Csongrád Megyei Közgyűlés Pedagógiai és Közművelődési Szolgáltató Intézete 1994. december 5-én – halálának feltételezett napján – Szegeden a Dugonics temetőben megkoszorúzta Kálmány Lajos, a méltatlanul elfeledett nagy folklorista sírját. A sírnál Bogdán Lajos, az Egyesület elnökségi tagja méltatta Kálmány Lajos életét, munkásságát.

Kálmán Lajos 1852-ben született Szegeden a Fölsővárosban. Apja megbecsült iparos, tízmár mester. A középiskolát szülővárosában a Piarista Gimnáziumban végezte. A néprajz iránti indíttatását tanárától Csaplár Benedektől kapta, aki Ipolyi Arnold kérésére diákjaival néprajzi gyűjtést szervezett. Ebből a „diák honismereti szakkör”-ből rajta kívül még többen is néprajzossá, folkloristává lettek, mint Pintér Sándor a palócság első kutatója, Kovács János szegedi etnográfus, Löw Immanuel a tudós, folklorista szegedi főrabbi.

A gimnázium elvégzése után anyja kérésére a temesvári szemináriumban lesz kispap. Fölszentelése után, mivel nagy természetű, összeférhetetlen ember volt, 1875-től 1894-ig szinte az egész Csanádi Egyházmegyét végigjárta. Egy-egy helyen ritkán volt egy évnél több időt. Káplánkodott Pécskán, Csanádapácán, Battonyán, Szeged-Rókuson, Szajánban, Törökbecsén, Szőregen, Csanádpalotán, Mezőkovácsházán, Csókán, Magyarszentmártonban, Nemeteleméren. 1884-ben Csanádpalotára kerül. Először helyettes, csak 1898-ban nevezik ki plébánosnak. 1906-ban agyvérzés éri, majd 1910-ben nyugdíjazták. Ezután Szegeden egyik testvérénél húzódik meg. Visszavonultan élt, szinte csak a néprajzi tevékenységgel foglalkozott. Magányosan halt meg. Móra Ferenc Az utolsó magyar sámán című írásából tudjuk, hogy egy diák, akitől jegyzetpapíromak füzetlapokat vásárolt, talált rá, már több napja halva feküdt a szobájában.

Első állomáshelyén, Pécskán kezdi el a néphagyományok gyűjtését. Sajat költségén 1877-ben adja ki Koszorúk az Alföld vadvirágaiból címmel gyűjtését Dugonics András sírjára alcímmel. Kálmány Lajosnak és tanárának Csaplár Benedeknek is a néphagyomány gyűjtésében Dugonics András volt a példa. Érdekes, hogy sírja néhány lépésnyire van Dugonics sírjától.

A következő évben megjelenik a második kötet, amelyben Pécska környékének néphagyományait gyűjti össze. Szülővárosának támogatásával 1881-ben adja ki Szeged népe című gyűjteményének első kötetét Ós Szeged népköltésével. A második kötet 1882-ben jelenik meg Temesköz népköltése címmel. Ebben a Temesköz szegedi kirajzásának a hagyományait gyűjti csokorba. A harmadik kötet, amely 1891-ben jelenik meg főleg a szőregi gyűjtését tartalmazza. Hagyományok címmel 1914-ben két kötetben csak prózát; mesét, népi anekdotát ad ki. A második kötetben egyetlen mesélő, az egyházaskéri Borbély Mihály meséit adja közre.

Gyűjtő és publikáló munkája mellett több, főleg mitológiai tanulmányt is ír, főleg szőregi gyűjtésére alapozva. A jelentősebbek: Boldogasszony ősvallásunk istenasszonya, A hold a nyelvagyományokban, Csillagok a hagyományainkban, Világunk alakulása a néphagyományokban.

Nem véletlenül nevezte Móra Ferenc Kálmány Lajost a legnagyobb magyar folkloristának. Gyűjtésének a mennyisége is hatalmas. Életében hét kötetet jelent meg., túlnyomórészt a saját költségén. Több ezer lapos kéziratot hagyatékából csak két témakör került földolgozásra az 1950-es években. Az egyik a Történeti énekek és katonadalok születésének a 100. évfordulóján, balladáit, amely nagyságát tekintve korában a leggazdagabb volt, 1954-ben jelent meg.

A mennyiség mellett a gyűjtésnek a minősége is példamutató. Szöveghűsége pontos, elsők közt ad információt az adatközlőkről.

Munkássága sok újat adott a néprajztudománynak. Gyűjtési köre, egy szűkebb táj vizsgálata, képet ad a „szögedi nemzet”, a szegedi nagytáj szájhagyományairól. Gyűjtésének értékét növeli a történelmi, társadalmi elmélyültség is, a még meglévő Rákóczi és Dózsa hagyományok összegyűjtése. Kötetei bevezetőjében alapos társadalmi rajzot ad, mintegy megelőlegezi a falukutatókat. Elsők közt vette észre a kisebb prózai formák – adomák, rigmusok, gyermek mondókák, hiedelmek, találókérdések, gyermekjátékok – jelentőségét. Borbély Mihály meséinek a közreadásával elsőként vizsgálta az egyéniség szerepét a néphagyomány megőrzésében, továbbadásában. Elsőként gyűjtött népi imákat.

Móra Ferenc a már említett írásában fölvetette: „Lesz-e valahol, valamikor a legnagyobb folkloristának valami kis emléke szülővárosában?... Ha már szégyellnünk kell magunkat a jövő előtt az utolsó magyar sámán életéért, haláláért, legalább az emléke legyen javunkra szóló enyhítő körülmény.”

A megemlékezéssel szeretném felhívni a figyelmet Kálmány Lajosra. A mintegy száz évvel ezelőtt kiadott művei, de az 1950-es években megjelent két kötet is könyvészeti ritkaság, hozzáférhetetlen, gazdag kéziratot hagyatékát csak egy-két megszállott kutató ismeri. Kiadásuk hézagpótló, néprajztudományoknak csak nyeresége lenne.

Emlékét utolsó lakhelyén szerény emléktábla, Fölsővárosban a családról elnevezett Kálmán utca Kálmány Lajos utcára változtatása őrzi. A Szeged-Tarjáni kápolna szegedi tudósainak a bronzplakettjeivel díszített kapuján látható arcmása, valamint a szőregi plébánia falán egy rézdomborítás őrzi emlékét. Szobrának ott volna a helye a Dóm téren, a nemzeti Emléksarnokban a másik nagy szegedi néprajztudós, Bálint Sándor szobra mellett.

Bogdán Lajos